

Razumkov
centre

СУПЕРЕЧНОСТІ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ЛОГІКА ДЕРЖАВНОСТІ І СУСПІЛЬСТВА

Червень 2026

СУПЕРЕЧНОСТІ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ЛОГІКА ДЕРЖАВНОСТІ І СУСПІЛЬСТВА

Аналітична стаття

Микола СУДАКОВ,
кандидат соціологічних наук, доцент Академії праці, соціальних відносин і туризму,
позаштатний експерт Центру Разумкова з соціальних питань

Умови, в яких сьогодні відбувається євроінтеграційний процес України, є безпрецедентними як з точки зору швидкості, так і з точки зору глибини необхідних трансформацій. Фактично йдеться не лише про адаптацію окремих політик чи нормативних актів, а про комплексну перебудову інституційної архітектури держави в умовах повномасштабної війни та обмеженості ресурсів. Катастрофічна нестача фінансових ресурсів, а також зростаючі зобов'язання перед міжнародними фінансовими інституціями об'єктивно формують запит на жорсткі заходи економічної політики з боку уряду.

Додатковим фактором є політична рамка прискороного вступу до Європейського Союзу, яка суттєво підвищує вимоги до темпів і масштабів реформ. У цьому контексті питання імплементації норм ЄС виходить за межі технічної гармонізації законодавства і набуває характеру системного виклику, що зачіпає базові принципи функціонування економіки, ринку праці та державного управління.

Саме тому особливої ваги набуває не лише зміст реформ, а й умови їхнього сприйняття, прийняття та реалізації в суспільстві. Практика показує, що навіть формально коректні інституційні рішення можуть втрачати ефективність у разі відсутності довіри або нерозуміння їхньої логіки ключовими соціальними групами.

У цьому контексті аналітичні оцінки, присвячені окремим аспектам євроінтеграційного процесу – зокрема податковій політиці, ринку праці та соціальним ризикам реформ – дозволяють виявити не лише конкретні проблемні зони, а й більш глибокі структурні суперечності, що супроводжують трансформацію економіки та державних інститутів^{1,2}. Вони, фактично, виступають індикаторами ширших процесів, пов'язаних із переходом від гібридної моделі функціонування до більш формалізованої та інституційно впорядкованої системи.

Відповідно, доцільно розглядати ці питання не лише в межах окремих політик чи секторів, а як елементи єдиного процесу, в якому ключову роль відіграє не тільки зміст реформ, але й їх соціальна логіка, зокрема рівень довіри, характер сприйняття та здатність різних груп адаптуватися до нових правил гри.

У подальшому аналізі доцільно виходити з того, що євроінтеграційний процес в Україні не є однорідним за своїм змістом і сприйняттям.

Передусім, варто зафіксувати принципову відмінність між державним і суспільним розумінням євроінтеграції. Водночас важливо підкреслити, що жодне з них не є внутрішньо цілісним або послідовним. І державна, і суспільна логіка євроінтеграції містять у собі низку внутрішніх суперечностей, які значною мірою визначають характер реформ,

¹ Пищуліна О. Реформування спрощеної системи оподаткування та регулювання трудових відносин у контексті переговорного процесу вступу до ЄС. – Центр Разумкова, https://razumkov.org.ua/images/2026/03/26/2026_ISAR_TAXATION.pdf.

² Пищуліна О. Соціальні ризики євроінтеграції та фіскальна стійкість соціальної політики України. – Центр Разумкова, https://razumkov.org.ua/images/2026/03/24/2026_SOCIAL_RISKS.pdf.

їхню швидкість, а також рівень підтримки чи опору з боку різних груп.

Далі пропонується розглянути євроінтеграційний процес через призму цих двох логік — державної та суспільної — з акцентом на їхні внутрішні напруження, точки перетину та конфлікти.

Починаючи з аналізу державної логіки, доцільно поставити базове питання: чому процес євроінтеграції відбувається саме з такою швидкістю і в таких формах, які ми спостерігаємо сьогодні?

Відповідь на це питання значною мірою лежить у площині особливостей функціонування самої державності.

По-перше, важливо зафіксувати, що українська державність відбулася. Більше того, вона витримала один із найсильніших можливих стрес-тестів — повномасштабну війну. За понад 30 років Україна вибудувала власну модель державності, яка точно не радянська і не російська, але водночас і не європейська (інакше не виникало б тих масштабних труднощів, які ми спостерігаємо в процесі інтеграції).

Це означає, що йдеться про специфічну, гібридну модель, яка сформувалася в особливих умовах. У межах становлення цієї державності ухвалювалися рішення, які балансували економічну систему між тінізацією та формальністю, корупцією та функціональністю. Спростити цей процес до помилкових або неефективних рішень було б неправильно. Значною мірою це були механізми адаптації, які дозволяли системі функціонувати в умовах обмежених ресурсів і слабкості формальних інститутів, але водночас обмежували можливості для послідовної інституційної модернізації.

Показовим прикладом є спрощена система оподаткування (ССО), яка, будучи задумана як тимчасовий інструмент, з часом стала невід'ємною частиною економічної моделі та соціальної структури зайнятості³.

У цьому контексті гібридність виступає не лише як проблема, але і як форма інституційної адаптації, що забезпечувала відносну керованість системи.

По друге, будь-яка держава як інституційний актор діє в логіці забезпечення керованості⁴. Це означає, що навіть у процесі трансформації пріоритет надається збереженню контролю над ключовими процесами, а не максимальній швидкості змін.

По-третє, ця логіка доповнюється прагненням до автономності — збереженням здатності самостійно ухвалювати рішення і контролювати внутрішні процеси. Саме автономність є базовою характеристикою ранніх етапів розвитку державності⁵.

Водночас інтеграція до Європейського Союзу передбачає інший рівень розвитку держави — той, що базується не лише на автономності, а й на здатності до інтеграції, тобто до прийняття спільних правил, обмеження частини суверенітету і функціонування в межах наднаціональних інституцій.

Для країн «старої» Європи цей рівень став результатом тривалої еволюції інститутів. У випадку України ці два рівні накладаються: логіка автономності зберігається як домінуюча, тоді як інтеграційні вимоги передбачають її часткове обмеження.

Окремо слід враховувати вплив війни, який суттєво підсилив державницьку логіку. В умовах воєнного часу держава природно концентрує ресурси, централізує управління і діє в режимі швидких, реактивних рішень⁶. Водночас цей антикризовий характер функціонування не завжди визнається публічно як тимчасовий. Часто він подається як стратегічний курс, що створює певне викривлення у сприйнятті як реального стану економіки, так і характеру державної політики.

У результаті формується ситуація, в якій держава одночасно функціонує в короткому, антикризовому горизонті, але декларує довгострокові стратегічні цілі, пов'язані

³ The Missing Entrepreneurs 2021: Policies for Inclusive Entrepreneurship and Self-Employment. – OECD, https://www.oecd.org/en/publications/the-missing-entrepreneurs-2021_71b7a9bb-en.html.

⁴ Fukuyama F. *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*. Farrar, Straus and Giroux, 2011.

⁵ North D.C. *Institutions, institutional change and economic performance*, Reprinted. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press, 2004.

⁶ Scheidel W. *The Great Leveler: Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-First Century*. Princeton University Press, 2025.

з євроінтеграцією. Це створює внутрішню напругу в процесі ухвалення рішень і значною мірою визначає як темпи, так і вибірковість реформ.

Відповідно, питання євроінтеграції слід розглядати не лише як політичний вибір або технічний процес гармонізації, а як прояв більш глибокої інституційної ситуації, в якій держава може виявитися частково не готовою до повноцінної інтеграції у її класичному розумінні.

У цьому сенсі відносно повільний і нерівномірний характер євроінтеграційного процесу не обов'язково є ознакою неефективності або відсутності політичної волі. Значною мірою він відображає об'єктивну складність трансформації, до якої інституції можуть бути не повністю готові – як з точки зору ресурсів, так і з точки зору розуміння змісту необхідних змін.

Частина цих змін може сприйматися як обмеження автономності та звичних механізмів функціонування, що природно породжує обережність і вибірковість у їх впровадженні. Водночас у процесі просування інтеграції поступово проявляється розрив між усталеними суспільними уявленнями про «європейську модель» і реальними інституційними практиками, що також впливає на характер і темпи реформ.

Таким чином, динаміка євроінтеграції визначається не лише зовнішніми вимогами чи внутрішніми політичними рішеннями, а й процесом поступового усвідомлення як державою, так і суспільством реальної складності та змісту цієї трансформації.

Якщо державна логіка визначає інституційні можливості та обмеження, то суспільна – формує очікування, уявлення про бажаний результат і рівень допустимих змін. Водночас, як і у випадку держави, суспільне розуміння євроінтеграції не є внутрішньо однорідним або послідовним. Воно також містить у собі низку суперечностей, які проявляються у ставленні до реформ, їх оцінці та рівні довіри до них. Саме ці суперечності значною мірою визначають характер соціальної реакції на євроінтеграційні зміни – від підтримки на рівні декларацій до опору на рівні практик.

У своїй загальній логіці суспільне сприйняття євроінтеграції значною мірою носить нормативно-ідеалізований характер⁷. Європейський Союз постає не лише як політичне чи економічне об'єднання, а як узагальнений образ «правильної держави» – ефективною, передбачуваною, соціально справедливою та інституційно зрілою.

У цьому сенсі підтримка євроінтеграції часто ґрунтується не стільки на розумінні конкретних механізмів трансформації, скільки на очікуванні бажаного результату. Водночас така логіка нерідко супроводжується специфічним ставленням до власної державності. Євроінтеграція сприймається як спосіб досягнення бажаної моделі «ззовні», що опосередковано відображає стійку недовіру до здатності внутрішніх інститутів самостійно забезпечити аналогічний рівень розвитку. Інакше кажучи, формується уявлення, що необхідні зміни можуть бути реалізовані передусім через імпорт правил і стандартів, а не через внутрішню інституційну еволюцію.

У результаті виникає певний дисбаланс: з одного боку – високий рівень декларативної підтримки євроінтеграції, з іншого – відсутність сформованого нарративу власного розвитку, який би передбачав не лише «наздоганяння», а й самостійну побудову ефективною держави. Це, своєю чергою, ускладнює сприйняття реформ як внутрішнього процесу змін і підсилює їх сприйняття як зовнішньо зумовлених вимог.

Також важливо, що у межах суспільної логіки розрізняються принаймні два рівні сприйняття євроінтеграції, відмінні за своїм змістом і впливом на процес реформ.

Перший рівень – це масові, нормативно орієнтовані уявлення, які формують загальний фон підтримки євроінтеграції та про які йшлося вище. Для них характерним є ідеалізоване сприйняття європейської моделі, відсутність детального розуміння інституційних механізмів, орієнтація на результат, а не на процес його досягнення.

У цьому випадку йдеться не стільки про недовіру, скільки про брак уявлення того, як саме працюють відповідні інституційні зміни і які наслідки вони можуть мати. Саме

⁷ Delanty G. *Formations of European Modernity: A Historical and Political Sociology of Europe*. 2013, doi: 10.1057/9781137287922.

тому на цьому рівні підтримка реформ може поєднуватися з неприйняттям їхніх конкретних проявів у повсякденних практиках.

Другий рівень – це більш структуровані уявлення, притаманні економічно активним і впливовим групам, які безпосередньо включені в існуючі моделі функціонування економіки. Йдеться про великий бізнес, малий і середній бізнес, пов'язані з ними політичні та адміністративні актори, а також усіх інших суб'єктів підприємницької активності.

На відміну від масового рівня, тут сприйняття євроінтеграції значно більш прагматичне і пов'язане з оцінкою конкретних наслідків реформ. Відповідно, формується інший тип недовіри – не як результат нерозуміння, а як наслідок усвідомлення потенційних втрат:

- ✓ зростання регуляторного навантаження;
- ✓ обмеження гнучких форм зайнятості;
- ✓ звуження простору для адаптивних практик;
- ✓ необхідність функціонування в більш жорстко формалізованих умовах.

Таким чином, суспільна підтримка євроінтеграції має подвійний характер. З одного боку – декларативна підтримка, що базується на ідеалізованих уявленнях, з іншого – структурний опір, сформований на рівні інтересів і практик. І саме цей другий рівень, попри його меншу видимість у публічному дискурсі, часто має вирішальний вплив на реальний хід реформ.

Найбільш показовою ілюстрацією описаних вище суперечностей є спрощена система оподаткування та пов'язані з нею форми організації зайнятості. Саме в цьому сегменті перетинаються державна логіка формалізації й розширення ресурсної бази і масове суспільне уявлення про «допустимі» правила економічної поведінки та інтереси економічно активних груп, які функціонують у межах існуючої гібридної моделі.

З державної точки зору трансформація або обмеження ССО виглядає як об'єктивно необхідний крок. В умовах війни, хро-

нічного дефіциту фінансових ресурсів і зростаючих фіскальних зобов'язань держава змушена шукати інструменти розширення податкової бази та підвищення доходів бюджету. У цьому контексті рішення щодо підвищення податкового навантаження можна розглядати як прояв саме цієї логіки – переходу від адаптивних антикризових механізмів до більш жорсткої фіскальної політики⁸. Паралельно інтеграційні зобов'язання перед Європейським Союзом підсилюють цей вектор, формуючи запит на формалізацію трудових відносин і приведення економічних практик у відповідність до більш стандартизованих правил.

Водночас на рівні масового сприйняття ССО давно перестала бути тимчасовим інструментом. Вона інтегрувалася в повсякденну економічну реальність і сприймається як нормальна, легітимна і часто єдина доступна форма організації зайнятості. Для значної частини населення це не податковий режим, а базова модель економічного виживання, яка забезпечує гнучкість і адаптивність в умовах нестабільності.

На рівні економічно активних груп ситуація виглядає ще більш визначеною. Саме через механізми ССО протягом тривалого часу вибудовувалися бізнес-моделі, оптимізувалися витрати та забезпечувалася конкурентоспроможність.

У цьому контексті будь-які спроби радикальної трансформації, особливо в умовах війни та економічної невизначеності, сприймаються не як технічні зміни, а як додатковий фактор ризику і загроза усталеним практикам функціонування.

Таким чином, ССО виступає не просто елементом податкової системи, а точкою структурного конфлікту:

- ✓ між формалізацією і адаптивністю;
- ✓ між фіскальною логікою і логікою виживання;
- ✓ між інституційною модернізацією і збереженням працездатних, хоча й неформальних механізмів.

Саме тому її реформування виходить за межі податкової політики і стає питанням

⁸ *Tax Policy Reforms 2021: Special Edition on Tax Policy during the COVID-19 Pandemic, Tax Policy Reforms.* – OECD, https://www.oecd.org/en/publications/tax-policy-reforms-2021_427d2616-en.html.

соціальної стабільності, довіри та здатності системи до контрольованої трансформації.

Описані вище суперечності можуть бути додатково осмислені через призму конфлікту різних часових режимів, у межах яких функціонують держава, економіка та суспільство.

Європейська інтеграція передбачає довгий горизонт часу. Вона базується на поступовості, передбачуваності правил, інституційній стабільності та здатності планувати розвиток на роки вперед. Саме цей часовий режим є фундаментом функціонування європейських економік і політичних систем.

Натомість українська економіка, особливо в умовах війни, функціонує в принципово іншому часовому режимі – короткому, реактивному та адаптивному. У ньому пріоритет надається швидкому реагуванню, збереженню керованості та мінімізації поточних ризиків, а не довгостроковій оптимізації.

Цей короткий горизонт часу визначає:

- ✓ характер державних рішень (антикризові, ситуативні);
- ✓ поведінку економічних агентів (орієнтація на виживання);
- ✓ суспільні очікування (запит на швидкі результати).

У цьому контексті євроінтеграційні реформи фактично виступають як спроба «накласти» довгий часовий горизонт на систему, яка функціонує в короткому режимі.

Саме тому виникає структурна напруга – інституційні вимоги передбачають стабільність і послідовність, тоді як реальна практика залишається фрагментарною і реактивною.

Це пояснює як нерівномірність реформ, так і їх часткову імплементацію: система адаптує нові правила настільки, наскільки це сумісно з її поточним часовим режимом. Більше того, цей конфлікт часу безпосередньо проявляється і в попередньо розглянутих кейсах.

Зокрема спрощена система оподаткування є типовим інструментом короткого часу – вона забезпечує гнучкість, швидкість і адаптивність. Натомість її трансформація вимагає переходу до довгого горизонту – із більш стабільними, але менш гнучкими правилами.

Таким чином, проблема євроінтеграції полягає не лише у змісті реформ, а й у необхідності зміни самого режиму функціонування системи. І саме ця зміна – від короткого до довгого часу – є однією з найскладніших і найменш усвідомлених складових трансформації.

Узагальнюючи викладене, євроінтеграційний процес України доцільно розглядати не як лінійну імплементацію норм і стандартів ЄС, а як складний і багаторівневий процес трансформації, що відбувається в умовах структурних обмежень, конфлікту інтересів та різних логік функціонування системи.

З одного боку, держава діє в логіці забезпечення керованості, обмежених ресурсів і збереження автономності, що визначає обережність і вибірковість у впровадженні змін. З іншого боку, суспільство демонструє високий рівень нормативної підтримки євроінтеграції, який, однак, не завжди супроводжується розумінням її інституційного змісту і реальних наслідків.

У цій конфігурації ключові реформи, зокрема у сфері податкової політики та ринку праці, опиняються в точці перетину різних інтересів і часових режимів. Це зумовлює їх нерівномірний характер, часткову імплементацію та наявність структурного опору.

Враховуючи це, найбільш імовірним виглядає не лінійний сценарій євроінтеграції, а її гібридне, розтягнуте у часі розгортання, в межах якого формальні інституційні зміни ще тривалий час співіснуюватимуть із адаптивними та неформальними практиками.

У цьому контексті ключовим стає не лише питання змісту реформ, а питання довіри до них – їх розуміння, передбачуваності та прийняття різними соціальними групами. Саме здатність поєднати інституційну трансформацію з формуванням довіри і узгодженням інтересів визначатиме не лише темпи, а й сталість євроінтеграційного процесу України.